

Andrzej Koperski, *Dr Stefania Kostrzewska-Kratochwilowa (1903–1990) – wybitna polonistka, zasłużona harcerka i działaczka patriotyczna, nasza Pani Profesor*, „Nasz Przemyśl” 2017 nr 5 s. 16-18 (tam fotografie)

Stefania Kostrzewska, urodzona 23 sierpnia 1903 roku w Przemyślu, całe swoje długie życie związała z naszym miastem. Na ukształtowanie Jej niezwyklej osobowości bez wątpienia przemożny wpływ miała atmosfera rodzinnego domu. Była najstarszą córką sędziego Józefa Kostrzewskiego i Stefanii z d. Koch. Ojciec od 26.11.1918 do 1928 roku sprawował urząd pierwszego burmistrza Przemyśla już w niepodległej Polsce. Patriotyczne zaangażowanie (był m.in. prezesem „Sokoła”), aktywność, niezwykle poświęcenie się powierzonej funkcji, to wszystko przyczyniło się w istotny sposób do odnowienia i ożywienia miasta po zniszczeniach I wojny światowej. Dla upamiętnienia Jego osoby, staraniem Obozu Narodowego, Rada Miasta w 1937 roku uchwaliła, aby dawnej ul. Ratuszowej nadać nazwę – ul. im. Józefa Kostrzewskiego.

W klimacie miłości do Ojczyzny, do literatury i kultury, do takich wartości jak rzetelna praca, bezinteresowne poświęcenie się dla innych, wzrastała córka Stefania oraz Jej rodzeństwo: siostra Maria Wiktoria po mężu Meinhard i brat Stanisław ożeniony z Barbarą Kostrzewską z d. Trznadel, słynną śpiewaczką operową. Dom rodzinny Państwa Kostrzewskich znajdował się przy ul. Lipowej, ob. ul. Lelewela.

Stefania Kostrzewska szkołę powszechną oraz gimnazjum żeńskie im. Marii Konopnickiej w Przemyślu ukończyła z wynikiem celującym. Już jako kilkunastoletnia dziewczyna, wraz ze swoimi rówieśnikami, włączyła się w obronę miasta w okresie odzy-

skiwania niepodległości. Z bronią w rękę pełniła wartość w ważnych strategicznie punktach miasta, pomagała w pracach szpitala polowego. W okresie wojny polsko-bolszewickiej weszła w skład Obywatelskiej Ligi Kobiet, której komendantką była M. Mudryk, która wraz z I. Kossowską zaszczerpiły w niej miłość na długie lata do harcerstwa. Już w tamtym czasie uczestniczyła w kursie instruktorek harcerstwa w Pieskowej Skale, a także wydelegowano ją na I Walny Zjazd ZHP, który miał miejsce w Warszawie w 1920 roku.

W latach 1922–1926 odbyła studia na Wydziale Filozoficzno-Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, które uwieńczyła sukcesem, uzyskując tytuł doktora filozofii z zakresu filologii polskiej na podstawie pracy: „*Popioły*” Stefana Żeromskiego oraz „*Wojna i pokój*” Lwa Tołstoja, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. Wilhelma Bruchnalskiego.

Doskonale przygotowana i ukształtowana intelektualnie w środowisku akademickim Lwowa, powróciła do rodzinnego miasta, gdzie podjęła pracę jako nauczycielka języka polskiego w Państwowej 3-klasowej Szkole Handlowej męskiej i żeńskiej. Właściwym sobie sposobem zagrzewała młodzież do umiłowania języka i literatury ojczystej. Okresowo, w roku szkolnym 1930/31 nauczwała też w Seminarium Nauczycielskim w Przemyślu.

Jej pasją, wyniesioną z rodzinnego domu, było harcerstwo, przez które z powodzeniem realizowała swoją wizję wychowania szczególnie dziewczyn do przyszłej roli żon, matek, zdolnych też do poświęcenia się dla Ojczyzny. Została opiekunką szkolnej,

żeńskie drużyny harcerskiej. W grudniu 1927 roku w związku z ciężką chorobą I. Kossowskiej, komendantki Hufca Przemyskiego, jej następczynią została Stefania Kostrzewska. Za Jej dwuletniej kadencji miała miejsce m.in konferencja harcerstwa okręgu przemyskiego, organizowano liczne stałe obozy wakacyjne, obozy wędrowne, rozwijał się ruch wycieczkowy. Harcerki uczestniczyły w różnych zawodach sportowych. Funkcjonowało 5 żeńskich drużyn szkolnych, powstawały też drużyny harcerskie w okolicach Przemysła. W 1928 roku harcerze pod Jej komendą włączyli się w budowę grobowca-pomnika Ireny Benschówny poległej w obronie Przemysła w 1918 roku. Przy hufcu powstał wówczas żeński oddział Przysposobienia Wojskowego Kobiet.

S. Kostrzewska do 1931 roku wchodziła w skład Komendy Hufca Harcerki. W swojej działalności harcerskiej znajdowała wielkie wsparcie u ojca Józefa Kostrzewskiego, w tamtych latach burmistrza miasta.

W 1930 roku wyszła za mąż za Adama Kratochwilą nauczyciela zawodu i opiekuna biblioteki, późniejszego długoletniego dyrektora Szkoły Handlowej w Przemysłu. Posiadali dwoje dzieci: córkę Ewę i syna Jerzego.

Tuż przed wybuchem II wojny światowej Stefania Kratochwilowa kandydowała, bez skutku, w wyborach do Rady Miasta Przemysła. W czasie wojny zaangażowana była w pracę powiatowego sztabu – Narodowej Organizacji Wojskowej – zbrojnych oddziałów Stronnictwa Narodowego.

Po II wojnie wiązała nadzieje na odrodzenie się przedwojennego harcerstwa. W 1947 roku Stefania Kostrzewska-Kratochwilowa towarzyszyła Naczeln-

kowi Harcerzy R. Kierzkowskiemu podczas jego pobytu w Przemyślu w dniach 29–30 XI 1947 roku.

Po likwidacji ZHP w okresie stalinowskim, ponowne ożywienie nastąpiło dopiero po październiku 1956 roku. Od kwietnia 1957 r. do sierpnia 1958 roku dr Stefania Kratochwilowa pełniła funkcję komendanta Hufca Miejskiego ZHP w Przemyślu. Idei harcerstwa, jego jedności była wierna do końca.

Po wojnie do 1953 roku była zatrudniona jako nauczycielka j. polskiego w Spółdzielczym Liceum Handlowym. Jej fotografie znajdujemy wśród grona nauczycieli na tableau absolwentów szkoły z lat 1945/46 i 1953 roku. Z wielkim uznaniem pisała o profesor Stefanii Kratochwilowej, absolwentka tejże szkoły z 1950 roku, prof. dr hab. F. Pelczarska-Kędziołek: *„W jej przekazie wiedzy o rodzinnym języku i literaturze czuło się, że kocha swój przedmiot”*. W latach 1953–1955 z pobudek politycznych nie była dopuszczona do pracy w szkole, potem zrehabilitowana, przez kolejne dwa lata nauczwała przedmiotów zawodowych w Technikum Odzieżowym w Przemyślu.

Od września 1957 roku Stefania Kratochwilowa rozpoczęła nowy etap pracy jako nauczycielka języka polskiego i kolejno jako bibliotekarka szkolna w II Liceum Ogólnokształcącym im. K. Morawskiego na Zasaniu. Autor niniejszego artykułu miał zaszczyt w l. 1957–1961 być uczniem Liceum na Zasaniu i tym samym uczniem wybitnej polonistki, „naszej Pani Profesor”. Od pierwszej lekcji byliśmy pełni podziwu dla jej niezwyklej erudycji. Choć wymagająca, była zawsze przyjazna wszystkim swoim wychowankom. Lekcja języka polskiego była dla nas szkołą samo-

dzielnego myślenia. Zostały w pamięci żywe dyskusje nad postawami bohaterów lektur. Pani Profesor pragnęła, abyśmy na przykładzie dzieła literackiego poznawali w szerszym kontekście ojczyste dzieje, kulturę i obyczaje naszego narodu. To z Jej inspiracji uczestniczyliśmy w publicznych wykładach i dyskusjach, wprowadzała nas w świat lokalnej nauki i kultury. Była bardzo odważną osobą, wygłaszała śmiało swoje poglądy, za co „podpadała” władzy, u nas zdobywała należny szacunek. Nie bała się mówić o układzie Ribentropp-Mołotow jako o IV rozbiórce Polski.

Przygotowani przez Panią Profesor zdaliśmy niemal bez wyjątku z bardzo dobrym wynikiem maturę z j. polskiego. Temat zadania pisemnego brzmiał: Wyjaśnij słowa M. Jastruna – *„Nie jest daleko z Nagłowic do Czarnolasu, a jednak bardzo daleko”*. Na 10-lecie matury, w 1971 roku, mogliśmy po latach jeszcze raz złożyć wyrazy wdzięczności Pani Profesor, która zaszczyliła swoją obecnością nasze koleżeńskie spotkanie.

Poza pracą pedagogiczną i społeczno-patriotyczną dr Stefania Kostrzewska-Kratochwilowa była bardzo zaangażowana w tworzenie środowiska naukowego i literackiego Jej rodzinnego miasta. Dnia 20 stycznia 1957 roku została członkiem reaktywowanego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. W kolejnych kilku latach (do 1961 r.) była członkiem Zarządu tego zasłużonego Towarzystwa, przewodziła Sekcji polonistycznej, była członkiem zespołu redakcyjnego tomu IX *„Rocznika Przemyckiego”*, w którym przedstawiła sylwetkę Feliksa Przyjemskiego i Jadwigi Gamskiej-Lempickiej. Był to czas obchodów Tysiąclecia miasta Przemyśla, stąd środowisko naukowe skupione przy

TPN, Towarzystwie Historycznym przy współpracy z Wydziałem Kultury i Biblioteką Miejską prowadziło bardzo szeroką akcję popularyzacji wiedzy o historii i kulturze Przemysła. Dr Stefania Kratochwilowa wygłosiła szereg bardzo interesujących prelekcji z zakresu literatury, m.in. „*Twórczość Camusa (Upadek, Obcy, Wygnanie i Królestwo)*”; „*Wojna i pokój Tolstoja – akcja, tło historyczne, postacie*”, „*Zagadnienie wojny w Popiołach Żeromskiego i Wojnie i pokoju Tolstoja*” oraz „*Aleksander Fredro syn ziemi sanockiej i przemyskiej*”. Organizowała też spotkania z pisarzami oraz akademie ku czci Marii Konopnickiej.

W 1960 roku powstał w Przemysłu Oddział Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza skupiający polonistów i miłośników literatury. W gronie założycieli znalazła się również dr Stefania Kratochwilowa. Była to inicjatywa bardzo bliska Jej sercu, zwłaszcza że ojciec Józef Kostrzewski był członkiem zwyczajnym Uniwersytetu Ludowego im. Adama Mickiewicza w Przemysłu. W przemyskim Oddziale tego Towarzystwa pełniła funkcję wiceprezesa i członka Zarządu. Wygłaszała szereg odczytów w lokalnym środowisku: „*Powstanie styczniowe w literaturze polskiej*”; „*Współczesna młodzież i jej lektura*”; „*J. Niementowski – poeta przemyski*”; „*Twórczość J. Steinbecka*”; „*Trylogia i Krzyżacy Henryka Sienkiewicza jako lekcja patriotyzmu*”; „*Stanisław Wyspiański*”. Na ogólnopolskiej sesji sienkiewiczowskiej przedstawiła referat „*Sienkiewicz wśród swoich*”. Prowadziła prace badawcze nad poezją Jadwigi Gamskiej-Łempickiej oraz Jerzego Niementowskiego.

Ukoronowaniem Jej działalności na polu literatury było wydanie pionierskiego dzieła pt. „*Z dziejów kul-*

tury i literatury ziemi przemyskiej". Tom I ukazał się w 1969 r. Zrealizowała pomysł wybitnego historyka literatury, profesora Uniwersytetu Warszawskiego Juliana Krzyżanowskiego. Przez wydanie tej książki pamiątkowej uczczono 10-lecie powstania Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Przypadło to też na czas obchodów 25-lecia PRL. Dr Stefania Kratochwilowa wraz z komitetem redakcyjnym pozyskała środki finansowe oraz papier. Zaprosiła wielu znaczących autorów do przygotowania artykułów. W związku z ukazaniem się I tomu przemyski Oddział Towarzystwa zorganizował w dniach 14 i 15 listopada 1969 roku sesję naukową. Uczestniczyli w niej wybitni profesorowie z różnych uniwersytetów. Krytycy i historycy literatury m.in. prof. Julian Krzyżanowski wyrazili pochlebny opinię i uznanie dla wydawnictwa jako cennego i użytecznego. To motywowało redakcję do przygotowania i wydania drukiem kolejnych tomów: II w 1974 roku, III w 1979 roku. We wszystkich tomach zostały zamieszczone opracowania autorstwa głównego redaktora dr S. Kratochwilowej: „*Jadwiga Gamska-Lempicka*” (opr. i wybór tekstów) w t. I, „*Zgaszony płomień. Rzecz o Aleksandrze Fredrze*” w t. II, „*Malarz Stefan Wyrwicz; Artystka malarka Wanda Słowińska*” w t. III.

W późniejszych latach stan zdrowia znacznie ograniczył Jej wrodzoną aktywność i zaangażowanie w życie kulturalne i społeczne ukochanego miasta. Zmarła 17 października 1990 roku.

Powyższy szkic ukazuje tylko wybrane aspekty wszechstronnej działalności wybitnej przemysłanki

Pani dr Stefani Kostrzewskiej-Kratochwilowej¹.
Winni Jej jesteŃmy opracowanie pełnego biogramu i
uwiecznienie wśród grona przemyskich twórców lite-
ratury, kultury i nauki XX wieku.

Opracowano na podstawie:

J. Bury, *Harcerki przemyskie*, Przemysł 1994, s. 77

*Działalność Oddziału Przemyskiego Towarzystwa Literac-
kiego im. A. Mickiewicza*, „Sprawozdania z posiedzeń na-
ukowych i działalności TPN i innych towarzystw nauko-
wych i kulturalnych miasta Przemysła za 1965 rok (oprac.
J. Fedyk), Przemysł 1965, s. 125-128;

za rok 1966 (opr. S. Kratochwilowa), s. 112-113;

za rok 1967 (opr. S. Kratochwilowa), s. 62-63;

za rok 1968 (opr. J. Olszak), s. 60-61;

za rok 1969 (opr. J. Olszak), s. 88-89

Z. Felczyński, *Kronika TPN w Przemysłu (1909–1979)*, (w:)
Siedemdziesiąt lat TPN w Przemysłu 1909–1979, Przemysł
1979, s. 192, 196, 199

W. Klepacka, *Stefania Kratochwil (1903–1990)*, „Rocznik
Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza”,
t. 28, 1993, s. 161-162; tenże: *Kratochwilowa Stefania*, (w:)
Słownik badaczy literatury polskiej, t. II, Łódź 1998, s.
247-249

I. Kozimala, *Przemyski hufiec harcerzy i harcererek (1920–
1944)*, „100 lat Harcerstwa Przemyskiego”, Przemysł 2010,
s. 51-52, 54-55, 66

*Monografia. Krajowa Szkoła Kupiecka 1913–2013. Zespół
Szkół Ekonomicznych* (opr. wyd. II RenataVu-Thant),
Przemysł 2013

Z dziejów kultury i literatury Ziemi Przemyskiej, (opr. S.
Kostrzewska-Kratochwilowa) T. I. - 1969; T. II. - 1974; T.
III. - 1979

Z dziejów przemyskiego harcerstwa 1911–1981, (red. St.
Krakowski), Warszawa 1985, s. 9, 20, 83, fot.

¹ Uprzejmie dziękuje P. Jolancie Kratochwil za udostępnienie da-
nych z archiwum rodzinnego.

90 lat Gimnazjum II LO im. prof. K. Morawskiego w Przemyśle Zasaniu (red. H. Humnicka i J. Motylewicz), Przemyśl 1996

Archiwum Państwowe w Przemyśle, Teczka osobowa: Stefania Kostrzewska-Kratochwilowa.

www.gem.com/people/Stefania <http://wojnawp.republika.pl/opor/op2.html>